

Keuze uit de aanwinsten

Afb. 1. NOORD-NEDERLAND, ca. 1700.

Portret van Jan van Lennep de Oude (1634-1711).

Doek, 111,5 × 90 cm.

Opn.: De voorgestelde was koopman in zijde-, goud- en zilverlaken te Amsterdam en ook kunstverzamelaar. Hij was de grootvader van David George van Lennep, die met zijn familie is voorgesteld op het grote groepsportret van Antoine de Favray, dat het museum in 1967 verwierf (A 4127).

Litt.: F. K. van Lennep, *Verzameling van oorkonden, betrekking hebbende op het geslacht van Lennep*, I, Amsterdam 1900, blz. 155, afb. tegenover titelpagina; S. A. C. Dudok van Heel, *De kunstverzamelingen van Lennep met de Arundel-tekeningen, Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum* 67 (1975), afb. op blz. 138. *Herk.*: Legaat van mevrouw Y. M. A. Rafferty-van Lennep te Tanger, Marokko, 1979 (inv. nr. A 4749).

Afb. 2. Stoel van beukehout, beschilderd met chinoiserieën in goud op een zwarte ondergrond.

H. 100 cm, H. zitting 43 cm, Br. 57 cm, D. 56 cm.

ENGELAND, 1ste kwart 18de eeuw.

Opn.: Maakte deel uit van een serie van vijf stoelen, afkomstig van Warwick Castle. De andere bevinden zich nu in het Victoria & Albert Museum te Londen, het M. H. de Young Memorial Museum te San Francisco en in Engels particulier bezit.

Litt.: *Country Life* 35 (1914), blz. 849; P. Macquoid-R. Edwards, *The dictionary of English furniture*, 1, Londen 1924, blz. 223, fig. 58; *Illustrated catalogue of the loan exhibition of English decorative art at Lansdowne House*, Londen 1929, nr. 368, pl. XCIV. *Herk.*: Warwick Castle; Veiling Sotheby-Mak van Waay, Amsterdam 26/27-4-1978, nr. 406a, afb. op blz. 48 (5 stoelen); Kunsthandel Phillips & Harris, Londen. Aankoop 1979 (inv. nr. 1979-29).

Afb. 3. Bord van aardewerk, beschilderd in blauw met bloemtakken en vogels. Op de rand een wapen in blauw en geel.

Diam. 25,7 cm.

DELFT, ca. 1700. Gemerkt met het merk van Lambertus van Eenhoorn of Louwijs Fictorsz. *Herk.*: Kunsthandel A. Vecht,

Amsterdam. Aankoop 1980 (inv. nr. 1980-32).

Afb. 4. Veldfles van aardewerk, beschilderd in blauw met pauwen, bloemen en rotsen. H. 42 cm.

DELFT, ca. 1680. Gemerkt met het merk van Samuel van Eenhoorn van de plateelbakkerij 'De Grieksche A'. *Herk.*: Veiling Christie, Amsterdam 11-6-1980, nr. 262, pl. 10. Aankoop 1980 (inv. nr. 1980-31).

Afb. 5. Fonteintje van aardewerk (deksel en bak ontbreken), beschilderd in blauw, groen en rood.

H. 40,5 cm, Br. 26 cm, D. 15 cm. DELFT, ca. 1700. Gemerkt met het merk van Lambertus van Eenhoorn of Louwijs Fictorsz. en va aan elkaar, 15 en o. *Herk.*: Amsterdam-Antiques-Gallery (P. Pappot), Amsterdam. Aankoop 1980 (inv. nr. 1980-152).

Afb. 6 en omslag. Schaal van aardewerk, beschilderd met een chinoiserie in blauw, rood, groen, mangaan, zwart en goud. H. 7,5 cm, Br. 34,5 × 40,5 cm. DELFT, 1ste kwart 18de eeuw. Niet gemerkt.

Herk.: Kunsthandel Reichert, Freiburg i.Br. Aankoop 1977 (inv. nr. 1977-21).

Afb. 7. Groep van porselein, met herder en herderin. H. 27 cm, Br. 18,1 cm. WEESP, ca. 1765. Gemerkt met ingegrifte letter K, waaronder streep en cijfer 1 (?).

Opm.: De enige ons bekende groep van Weesper porselein. De herder en herderin zijn wel als afzonderlijke figuren bekend. Exemplaren van de herder bevinden zich in het Museum Boymans-van Beuningen te Rotterdam en het Museum Willet Holthuysen te Amsterdam. Een exemplaar van de herderin bezit het National Museum of Wales te Cardiff.

Herk.: Veiling Christie, Laren 3/4-4-1979, nr. 1588, met afb. Aankoop 1979 (inv. nr. 1979-34).

Afb. 8. Bord van porselein met opengewerkte rand, veelkleurig beschilderd met een roofvogel in een landschap. Diam. 26,4 cm. AMSTEL, ca. 1785-90. Gemerkt: Amstel in onderglazuurblauw, ingegrift L2 met ster. *Herk.*: Kunsthandel J. Stodel, Amsterdam. Aankoop 1978 (inv. nr. 1978-173).

Afb. 9. Kop en schotel van porselein, veelkleurig beschilderd. Kop: H. 6,3 cm, Diam. 6,3 cm; schotel: Diam. 13 cm. LOOSDRECHT, ca. 1775-80. Gemerkt: M.O.L. in onderglazuurblauw en ingegrift M:OL en L48. *Herk.*: Kunsthandel J. Stodel, Amsterdam. Aankoop 1978 (inv. nr. 1978-174).

Afb. 10. Botervloot van porselein, beschilderd in bietenrood en twee kleuren groen.

H. 7,2 cm, Br. 13,9 cm. Diam. 12,3 cm.

LOOSDRECHT, ca. 1775-80. Gemerkt: het deksel: M.O.L. in onderglazuurblauw, de vloot: ingegrift M:OL en L54. *Herk.*: Kunsthandel A. Aardewerk, Den Haag. Aankoop 1980 (inv. nr. 1980-39).

Afb. 11. Delen van een koffie- en theeservies van porselein, beschilderd in groen en rood. Koffiekan H. 22,8 cm; theepot H. 13,2 cm; suikerpot H. 12,6 cm; kop H. 5,1 cm, Diam. 9 cm; schotel Diam. 13,5 cm. PARIJS, Le Parthénon (?), ca. 1900. Naar ontwerp van MAURICE DUFRÈNE (1876-1955), vervaardigd voor La Maison Moderne te Parijs. Merken: koffiekan en theepot bij oor gesigeneerd M. Dufrene; onder de koffiekan: 82.R. des Petits Champs/LMM/La Maison Moderne in zwart; onder de schoteltjes Le Parthénon Paris in groen.

Opm.: Het Kestner Museum te Hannover bezit eveneens dit servies, zonder koffiekan, maar met een melkkannetje (Chr. Mosel, *Kunsthandwerk im Umbruch*, 1971, nr. 91, met afb.). *Herk.*: Kunsthandel M.D. en J. S. Pruskin, Londen. Aankoop 1979 (inv. nr. 1979-37).

Afb. 12. Vaas van aardewerk, in sliptechniek versierd met dennetakken in zwart en roodbruin op groene ondergrond. H. 26,8 cm, Diam. 23 cm. KARLSRUHE, Groszherzogliche Majolika-Manufaktur, naar ontwerp van MAX LAEUGER (1864-1952), 1921 (uitgevoerd tot 1923). Gemerkt: fabrieksstempel, 1804, PROF. LAUGER, Made in Germany, Ed, alles ingestempeld. *Herk.*: Verz. P. A. Terwen, Leiden. Aankoop 1980 (inv. nr. 1980-34).

Afb. 13. Twee vaasjes van aardewerk, beschilderd in blauw, bruin en zwart. H. 25,5 cm, Diam. 6,2 cm. Oegstgeest, AMPHORA, ca. 1910, naar ontwerp van C. J. VAN DER HOEF (1875-1933). Gemerkt: AMPHORA HOLLAND 210-1. (ontw) C. J. vd. Hoef J.d V. en ingegrift 210. *Herk.*: Veiling Christie, Laren 25/26-3-1980, nr. 1202, pl. 11. Aankoop 1980 (inv. nr. 1980-24).

Afb. 14. Groepje van twee hagedissen, van aardewerk. Beschilderd in blauw, geel, groen en zwart. H. 6,8 cm, Br. 8,9 × 6 cm. Oegstgeest, AMPHORA, ca. 1910. Gemerkt: AMPHORA HOLLAND 45-1 R. *Opm.*: Hetzelfde model werd vervaardigd in de fabriek Haga te Purmerend (Tent. cat. *Jugendstil uit Purmerend*, Purmerend-Hoorn-Leeuwarden 1978-79, nr. 122, met afb.). *Herk.*: Verz. mevrouw C. A. M. Eitjes, Amsterdam. Aankoop 1980 (inv. nr. 1980-156).

Afb. 15. Vaas van aardewerk, beschilderd in groen, geel en bruin met een draak op gele ondergrond en bedekt met een lusterglazuur. H. 20,8 cm, Diam. 19,2 cm. Oegstgeest, AMPHORA, ca. 1910, naar ontwerp van C. J. VAN DER HOEF (1875-1933). Gemerkt: D HOEF 242-R. EN INGEGRIFT 242. *Opm.*: Twee verwante vazen bezit het Princessehof te Leeuwarden (*Verslag over 1979*, Vereniging Rembrandt, afb. op blz. 45). *Herk.*: Verz. mevrouw C. A. M. Eitjes, Amsterdam. Aankoop 1980 (inv. nr. 1980-154).

Afb. 16. Vaas van aardewerk beschilderd in verschillende tinten groen en geel met vissen en waterplanten op lichtgroene

ondergrond en bedekt met een lusterglazuur.

H. 30,5 cm, Br. 18,1 cm.
Utrecht, ST. LUKAS, ca. 1910-15.
Gemerkt: St. Lukas Utrecht
Made in Holland, 78R en
ingegrift een driehoek met
streep erboven.

Herk.: Verz. E. L. Olah, Laren.
Aanloop 1980 (inv. nr.
1980-153).

Afb. 17. Schotel van aardewerk,
beschilderd in geel, groen,
groenblauw, rose en paars op
gele ondergrond.

H. 4,7 cm, Diam. 39,2 cm.
Arnhem, Plateelbakkerij RAM,
ca. 1925, naar ontwerp van TH.
A. C. COLENBRANDER
(1841-1930). Gemerkt: met
cirkelvormig fabrieksstempel
(Colenbrander „Ram” Arnhem
Holland rondom ramskop), 95
en schildersmerk.

Herk.: Verz. mevrouw C. A.
M. Eitjes, Amsterdam. Aan-
koop 1980 (inv. nr. 1980-155).

Afb. 18. Vaas van aardewerk,
beschilderd in blauw, geel,
groen en oranje op matte
gelige ondergrond.

H. 29 cm, Diam. 16,7 cm.
ARNHEM, ca. 1910. Gemerkt
met haan en letters ARNHEM in
schildje en 110 56 (of 95 011).
Herk.: Verz. P. A. Terwen,
Leiden. Aankoop 1980 (inv. nr.
1980-33).

Afb. 19. MEESTER IAM VAN
ZWOLLE (Johan van den
Mynnesten?; werkzaam
1462-1504 te Zwolle).
De Bewening van Christus,
ca. 1475.

Gravure, 258 x 292 mm. Aan
de bovenzijde de plaatsaandui-
ding: *Zwoll*, en onderaan het
merkteken van de graveur, een
drilboor, die bij zilverbewer-
king werd gebruikt.

Opm.: In deze prent is de
invloed van de Zuidnederland-
se schilderkunst uit die tijd
voelbaar. De groep met Chris-

tus, Maria en Johannes is
waarschijnlijk gebaseerd op
een 'Bewening' van Rogier van
der Weyden. Toch is de
compositie oorspronkelijk en
de dramatische weergave van
het thema karakteristiek voor
het vroege werk van de Meester
IAM van Zwolle, de eerste
belangrijke Noordnederlandse
graveur. Waarschijnlijk is deze
meester identiek aan de
Zwolse schilder Johan van den
Mynnesten (werkzaam tussen
1462-1504) (zie B. Dubbe, Is
Johan van den Mynnesten de
'Meester van Zwolle', *Bulletin
van het Rijksmuseum* 18 (1970),
blz. 55-65). Tot voor kort bezat
het Rijksprentenkabinet slechts
twee goede exemplaren van
zijn 26 prenten, die alle uiterst
zeldzaam zijn en zelden goed
bewaard.

Litt.: Bartsch VI, blz. 94, nr. 7;
Max Lehrs, *Geschichte und
Kritischer Katalog des Deut-
schen, Niederländischen, und
Französischen Kupferstichs im
XV. Jahrhundert*, 9 dln, Wenen
1908-1934, dl. 7, blz. 192, nr.
7; E. Finkenstaedt, Some notes
on the early chronology of the
Master IAM van Zwolle,
Simiolus 1 (1966-67), blz.
121-127.

Herk.: Verz. R. Fischer (cata-
logue 1879, blz. 132), veiling
Sotheby, Londen 23/27-5-1892,
nr. 531; Veiling Zahn &
Jaensen, Dresden 20-3-1893,
nr. 346; Kunsthandel H.
Helbing, München 1894-1917
(Veiling 19-2-1894, nr. 1142;
Lagerliste 1902, nr. 1315;
Veiling 12-3-1906, nr. 2039;
Veiling 19-11-1907, nr. 2152;
Lagerliste 1917, nr. 1385);
Verz. Dr. F. Haniel, München;
8-6-1966, nr. 210; Veiling
Kornfeld, Bern 20-6-1980, nr.
142. Aankoop met steun van
het F. G. Wallerfonds en de
Rijksmuseum-Stichting, 1980
(inv. nr. 1980: 112).

Afb. 20. MEESTER IAM VAN
ZWOLLE (Johan van den
Mynnesten?, werkzaam
1462-1504 te Zwolle).
Christus op de Olijfberg, ca.
1485.

Gravure, 354 x 277 mm. Aan
de bovenzijde de plaatsaandui-
ding *Zwoll*. Papier met water-
merk: grote kan met kruis
(nauw verwant aan Briquet
12 484, op papier gedateerd
tussen 1480 en 1500). Links en
rechts is ca. 1 cm van de
voorstelling afgesneden, aan
de onderzijde ca. 4 cm.

Opm.: De prent maakt deel uit
van een onvoltooide serie
Passie-voorstellingen, waarvan
verder alleen *Het laatste
avondmaal* en *De gevangenne-
ming van Christus* bekend zijn.
Alle drie de voorstellingen zijn
opgenomen in een rijk gedeco-
reerd architectonisch lijstwerk,
waardoor het geheel doet
denken aan een ondiepe
gebeeldhouwde altaarkast. De
stijl van de kunstenaar, met
een geagiteerde plooiwal en
een sterke licht-donker wer-
king, is levendiger en expressie-
ver dan in de *Bewening* (afb.
19). Het is waarschijnlijk, dat
de prenten, die tot het latere
werk van de meester behoren,
als voorbeelden voor beeld-
houwwerk (een kruiswegsta-
tie?) zijn gemaakt; in enkele
gevallen is het duidelijk dat de
prenten, of gedeelten daarvan
als voorbeelden hiervoor zijn
gebruikt. Van de tien bekende
afdrukken van deze prent zijn
slechts drie exemplaren
compleet bewaard gebleven,
de andere zijn afgesneden en
vaak vrij sterk gerestaureerd;
evenals de vervlekken op onze
afdruk wijst dat erop dat de
prenten in kunstenaarswerk-
plaatsen echt 'gebruikt' werden.
Met de exemplaren in Berlijn,
Londen, Parijs en Wenen is
ons exemplaar een afdruk van
de eerste staat van de prent,
waarbij de wijzende hand van

Judas, tegen de mouw van de soldaat in de poort van de Hof zichtbaar is; in de tweede staat (o.m. in Wenen) is deze hand verdwenen, waardoor Judas schijnt terug te schrikken om de poort binnen te gaan.

Litt.: Bartsch VI, blz. 91, nr. 3; Lehrs (*op. cit.* bij afb. 19), dl. 7, blz. 182, nr. 3; Otto Benesch, Ein Plattenzustand beim Meister IA van Zwolle, *Die Graphischen Künste* NF 1 (1936), blz. 2-3.

Herk.: Kunsthandel H. Helbing, München 1906-1917 (Veiling 12-3-1906, nr. 2040; Veiling 19-11-1907, nr. 2151; Lagerliste 1917, nr. 1384); Verz. Dr. F. Haniel, München; Veiling Kornfeld, Bern 8-6-1966, nr. 209; Veiling Kornfeld, Bern 20-6-1980, nr. 139. Aankoop met steun van het F.G. Wallerfonds en de Rijksmuseum-Stichting, 1980 (inv. nr. 1980: 111).

Afb. 21-28. HANS LIEFRINCK (Augsburg 1518?-1573 Antwerpen), naar ontwerp van JAN SWART VAN GRONINGEN (Groningen ca. 1500 - ca. 1560 Antwerpen?).

Acht prenten uit de serie Het leven van Johannes de Doper, 1553-58.

Etsen (in ijzer), ca. 242 x 186 mm, op papier met het watermerk P. met een bloem.

21 (nr. 2) De geboorte.

22 (nr. 3) De besnijdenis, met het monogram JS (= Jan Swart) *Inventor*.

23 (nr. 4) Johannes spreekt met vier mannen, met het jaartal 1553 en het wapenschildje van het St. Lucasgilde.

24 (nr. 5) De preek van Johannes de Doper in de woestijn, met de naam *Liefrynck* en het jaartal 1558.

25 (nr. 7) Johannes wijst zijn leerlingen op Christus.

26 (nr. 8) Johannes in de gevangenis.

27 (nr. 9) De dans van Salome.

28 (nr. 10) De onthoofding van Johannes de Doper.

Opn.: In het verleden zijn deze ijzeretsen als eigenhandig werk van Jan Swart gezien. Aangezien op de derde prent aan diens monogram JS de vermelding *Inventor* is toegevoegd, en de vijfde prent met de naam *Liefrynck* getekend is, lijkt het waarschijnlijker dat de bladen door Hans Lieftrinck naar tekeningen van Jan Swart geëtsd zijn. In de etsen is de harde lijnvoering en de sterke licht-donker-werking van de latere tekeningen van Jan Swart zeer getrouw weergegeven. Al in de jaren twintig van de 16de eeuw zijn houtsneden van en/of naar ontwerp van Jan Swart in Antwerpen uitgegeven bij Willem Lieftrinck (de figuursnijder). Zijn zoon Hans Lieftrinck, die eveneens vooral als uitgever bekend is, heeft een moderner medium dan de houtsnede gekozen, om de ontwerpen van Jan Swart te vermenigvuldigen. Van deze uiterst zeldzame etsen is slechts één complete serie (in Wenen) bekend.

Litt.: Arn. Buchelius, *Res Pictoriae*, uitgave 's-Gravenhage 1928, blz. 59 (*Swarte Jan's leven van Johannis Baptistae; de ysere platen sijn met een beytel gesneden*); L. Burchard, Zu Jan Swart, *Mitteilungen der Gesellschaft für Vervielfältigende Kunst*, Beilage der *Graphischen Künste* 37 (1914), blz. 1-4; A. J. J. Delen, *Histoire de la gravure*, deel II, 2, Paris 1935, blz. 25-29; G. J. Hoogewerff, *De Noord-Nederlandsche schilderkunst*, III, 's-Gravenhage 1939, blz. 468-470; Hollstein XI, blz. 2, nr. 2-11 (after J. Floris).

Herk.: Verz. Jules Macleod (1857-1919); afb. 21 t/m 23 en 25 t/m 28; Veiling Christie, Londen 1-7-1980, nr. 64 (als naar Van Heemskerk) en afb.

24; Veiling Christie, Londen 30-9-1980, nr. 85 (als H. Lieftrinck). Aankoop uit het F. G. Wallerfonds, 1980 (inv. nrs. 1980: 114 t/m 120 en 148).

Afb. 29. HANS LIEFRINCK (Augsburg 1518?-1573 Antwerpen), naar ontwerp van JAN SWART VAN GRONINGEN (Groningen ca. 1500-ca. 1560 Antwerpen?).

Bruiloft van Kana.

Ets (in ijzer), 240 x 190 mm.

Opn.: Zoals al eerder is opgemerkt sluit de prent in stijl, formaat en techniek nauw aan bij de serie met Het leven van Johannes de Doper (afb. 21-28); nauw verwant is ook de tekening van Jan Swart in het Rijksprentenkabinet (cat. Boon 1978, nr. 442). Een getekende kopie van de ets of van de ontwerp-tekening bevindt zich in de Albertina te Wenen (cat. Benesch, nr. 96). Tot dezelfde groep etsen behoort ook een onbeschreven prent van hetzelfde formaat met De dronkenschap van Noach in het Rijksprentenkabinet (inv. A 9249).

Litt.: C. Benedict, Jan Swart van Groningen als Maler, *Zeitschrift für bildende Kunst* 58 (1924-25), blz. 240-247. *Herk.*: Verz. Jules Macleod (1857-1919); Veiling Christie, Londen 1-7-1980, deel van nr. 64. Aankoop uit het F. G. Wallerfonds, 1980 (inv. nr. 1980: 121).

Afb. 30. Anonieme graveur naar MAARTEN VAN HEEMSKERK (Heemskerk 1498-1574 Haarlem).

Het Laatste avondmaal, 1551. Gravure, 293 x 417 mm, zonder onderschrift of naam M. Heemskerk.

Opn.: Deze tot nu toe onbeschreven gravure is gebaseerd op een even grote, 1551 gedateerde tekening van Heemskerk in het Prado te

Madrid (zie M. Jaffé, Rubens as a collector of drawings, II, *Master Drawings* 3 (1965), blz. 21-35, spec. blz. 26, pl. 19 b). Een andere afdruk zonder onderschrift bevindt zich in Wenen; een late afdruk met het adres van N. de Clerck (en H. Hondius) als uitgever, een tweeregelig Latijns onderschrift *Et cum facta.....patiar* en de aanduiding M. Heemsk. bevindt zich in het Prentenkabinet te Leiden (mededeling Dr. I. J. Veldman). Zeer verwant is de voorstelling van het Laatste avondmaal door M. van Heemskerk in het Linköping altaar uit 1539-43. *Herk.*: Kunsthandel Chr. Mendez, Londen. Aankoop uit het F. G. Wallerfonds, 1980 (inv. nr. 1980: 146).

Afb. 31. DIRCK VOLKERTZ. COORNHERDT (Amsterdam 1522-1590 Gouda), naar ontwerp van LAMBERT LOMBARD (Luik 1505-1566 Luik). Kruisafneming, 1556. Gravure in twee bladen, 417 × 580 mm (plaat) met monogram *DVC FE, Lambert' Lomb Invēt* en *H Cock Excud*, 1556. *Opm.*: Als theoloog en humanist was Coornherdt een van de belangrijkste figuren voor het geestelijk leven in Nederland in de 2de helft van de 16de eeuw. Het graveren was evenwel zijn belangrijkste bron van inkomsten. Hij heeft vooral tekeningen van Maarten van Heemskerk in prent gebracht, die wat de keuze van onderwerpen betreft, eveneens sterk door Coornherdt werden bepaald. Voor de Antwerpse uitgever Hieronymus Cock heeft hij in deze jaren echter ook prenten van Vlaamse tijdgenoten in beeld gebracht. Het is onbekend of deze prent gebaseerd is op een schilderij van Lombard of op een speciaal door hem vervaardigde ontwerp-tekening; de monu-

mentale en originele compositie is karakteristiek voor het sterk op de kunst uit Italië en de oudheid gebaseerde werk van Lombard.

Litt.: Hollstein IV, blz. 229, nr. 16; Adolphe Goldschmidt, Lambert Lombard, *Jahrbuch der Preussischen Kunstsammlungen* 40 (1919), blz. 206-240 (spec. 219); Timothy A. Riggs, *Hieronymus Cock-Printmaker and publisher*, dissertation 1971, Garland Publ., New York 1977, blz. 84, 350. *Herk.*: Kunsthandel Craddock & Barnard, Londen. Aankoop uit het F. G. Wallerfonds, 1980 (inv. nr. 1980:157).

Afb. 32-36. PIETER DE JODE I (Antwerpen 1570-1634 Antwerpen).

De vijf zintuigen.

32 Het gezicht (*Visus*).

33 Het gehoor (*Auditus*).

34 De reuk (*Olfactus*).

35 De smaak (*Gustus*).

36 Het gevoel (*Tactus*).

Gravure, ca. 188 × 230 mm, getekend *Pet. de Iode fecit.* en *Vidua Gerardi de Iode excud.* (kort na 1591), met vierregelige Latijnse onderschriften van *Corn. Kil(ian) Duffl.*

Opm.: Voorstellingen van de zintuigen, in een reeks van vijf prenten, zijn in de laat 16de- en 17de-eeuwse prentkunst talrijk en blijkbaar zeer populair. Terwijl in de 16de eeuw de zintuigen gepersonifieerd werden dooraal legorische figuren, meestal met een specifiek dier, werden in de 17de eeuw de zintuigen afgebeeld in de vorm van genrevoorstellingen, die aan het dagelijks leve ontleend lijken te zijn. Deze geleidelijke overgang in de wijze van afbeelden van de 'zinnen' zien we in de prentkunst ondermeer in deze, tot nu toe onbeschreven serie: naast een bij het zintuig passende mythologische god of godin en het specifieke dier,

is de aard van het zintuig verbeeld door figuren in eigentijdse kleding. Het ligt voor de hand dat de Vlaamse taalgeleerde Cornelius Kiliaan (Duffel 1528-1607 Antwerpen), de auteur van de Latijnse onderschriften, Pieter de Jode geadviseerd heeft bij het ontwerpen van deze, ikonografisch gecompliceerde, voorstellingen van de 'zinnen'. *Herk.*: Kunsthandel S. Emmering, Amsterdam. Aankoop uit het F.G. Wallerfonds, 1981 (inv. nrs. 1981: 3-7).

Afb. 37. CHRISTOFFEL VAN SICHEM I (Amsterdam 1546/47-1624 Amsterdam), naar ontwerp van HENDRICK GOLTZIUS (Mühlbrecht bij Venlo 1558-1617 Haarlem). Citerspelende jongeman met vier zingende figuren, ca. 1605. Houtsnede, 307 × 216 mm, met monogram *HG* en *CvSichem. scalp. et.excub.* *Opm.*: In deze houtsnede reproduceert van Sichem op doeltreffende wijze één van de virtuoze *Federkunststücke* van Goltzius. Dit zijn pentekeningen waarin Goltzius de sierlijke graveerstijl van Dürer poogt te evenaren, en bovendien in de kleding van de fantasiefiguren Dürer en Lucas van Leyden nabootst. In de verzameling van het Rijksprentenkabinet bevond zich van deze prent alleen een late afdruk van een al sterk versleten houtblok. *Litt.*: Bartsch III, blz. 127, nr. 4; P. J. J. van Thiel, Houtsneden van Werner van Valckert en Mozes van Uyttenbroeck, *Oud Holland* 92 (1978), blz. 7-42 (spec. 15-18). *Herk.*: Verz. Comte C. W. de Renesse-Breidbach, Tongeren (L. 1209); Kunsthandel H. Stokkink, Amsterdam. Aankoop uit het F.G. Wallerfonds, 1980 (inv. nr. 1980:155).

Afb. 38. Toegescreven aan JACOB MATHAM (Haarlem

1571–1631 Haarlem), naar ontwerp van DAVID VINCKBOONS (Mechelen 1576–1632 Amsterdam).

Jong paar aan een rijk versierde tafel, 1620.

Gravure, 182 × 255 mm (plaat), getekend DV(inck) BOONS *Inventor* en JMaetham *excudit* 1620, met het onderschrift *Vanitas, Vanitatem, et Omnia Vanitas*.

Opn.: In deze prent zijn allerlei elementen die verbonden zijn met de vergankelijkheid van het aardse leven verenigd, o.m. in de vorm van een stilleven: de rijk gedekte tafel, het pronkgerei, het eten, de bloemen, de vruchten, het kaartspel etc. De spiegel en de schilderijen aan de wand: 'De rijke en arme Lazarus', 'De verloren zoon als zwijnenhoeder' en een 'Boetvaardige heilige' herinneren er evenzeer aan. De toenaderingspoging van de jongeling bij de rijkgeklede vrouw vormt een veelbetekend contrast met het bidden van de sober geklede dienstmaagd bij de deur. De letters op de rechter schotel met gebak vormen in spiegelbeeld het monogram DVB van Vinckboons, de ontwerper van deze prent; wat de lettercombinatie HDK op de rechter schotel betekent is niet bekend. *Litt.*: Hollstein IX, blz. 233, nr. 353. *Herk.*: Kunsthandel S. Emmering, Amsterdam. Aankoop uit het F.G. Wallerfonds, 1980 (inv. nr. 1980: 84).

Afb. 39. CLAES JANSZ. VISSCHER (Amsterdam 1587–1652 Amsterdam).

Vervallen Kasteel aan een rivier, 1612.

Ets, 155 × 258 mm (plaat), getekend CJVisscher *inventor, fecit et excudebat. Anno 1612*.

Opn.: Hoewel Claes Jansz. Visscher als tekenaar en etser vooral bekend is door zijn

afbeeldingen van het Hollandse landschap, sluit dit blad meer aan bij de oudere Vlaamse landschaps-traditie (zie afb. 40). Dit zeldzame blad, dat het nummer 1 draagt, maakt in de verzameling van de Bibliothèque Nationale te Parijs deel uit van een, wellicht later samengestelde, serie van vijf prenten, van verschillend formaat, die bovendien niet alle door Visscher gemaakt zijn. De, voor de ets doorgetrokken, ontwerptekening bevindt zich in het Teylermuseum in Haarlem.

Litt.: Maria Simon, *Claes Jansz. Visscher*, Dissertatie, Freiburg 1958, nr. 148. *Herk.*: Kunsthandel H. H. Rumbler, Frankfurt a.M. Aankoop uit het F.G. Wallerfonds, 1980 (inv. nr. 1980: 332).

Afb. 40. HENDRICK HONDIUS (Duffel (Brabant) 1573–1650 's-Gravenhage).

Landschap, waarin een elegant paar met een page en een kasteel, 1622.

Gravure, 286 × 414 mm (omtreklijnen), gesigneerd HHondius *Inventor et Sculp.* 1622.

Opn.: Het idyllische landschap in deze prent is niet gebaseerd op een in ons land waarneembare realiteit, maar is samengesteld uit elementen van de fantasie-boslandschappen, zoals die door Zuidnederlandse kunstenaars, als Conixloo en Vinckboons, werden gemaakt. Hoewel in de 17de eeuw meer realistische tendensen de overhand krijgen handhaaft deze traditie zich lang.

Litt.: Hollstein IX, blz. 93, nr. 27 (als Hondius II); David Freedberg, *Dutch Landscape prints*, Londen 1980, blz. 23–24, pl. 10.

Herk.: Kunsthandel Chr. Mendez, Londen. Aankoop uit het F.G. Wallerfonds, 1980 (inv. nr. 1980: 94).

Afb. 41. ALLAERT VAN EVERDINGEN (Alkmaar 1621–1675 Amsterdam).

Twee sparren bij een hut. Ets, 88 × 136 mm (langs de plaatrand afgeknipt), vroege druk met een grijswitte wassing in het midden, gesigneerd EVERDINGEN;

1e staat.

Opn.: Van Everdingen's werk, dat veelal het Scandinavische landschap tot onderwerp heeft, is in het Rijksprentenkabinet zeer goed en veelal in alle opeenvolgende staten aanwezig. Van de eerste staat van verschillende van zijn etsen, zijn slechts één of enkele afdrucken bekend, die in feite proefdrukken zijn: gedrukt voordat de plaat verder bewerkt werd.

In deze zeer genuanceerde afdruk van de eerste staat is met wit-grijze verf aangegeven in welke details schaduwen moesten worden aangebracht; arceringen in de tweede staat zijn verder vooral in de wolken en op de hut te zien.

Litt.: Bartsch II, blz. 180, nr. 37; Hollstein VI, blz. 169, nr. 37 I (3).

Herk.: Kunsthandel C. G. Boerner, Düsseldorf (*Lagerliste* 73 (1980), nr. 49). Aankoop uit het F.G. Wallerfonds, 1980 (inv. nr. 1980: 127).

Afb. 42. ALLAERT VAN EVERDINGEN (Alkmaar 1621–1675 Amsterdam).

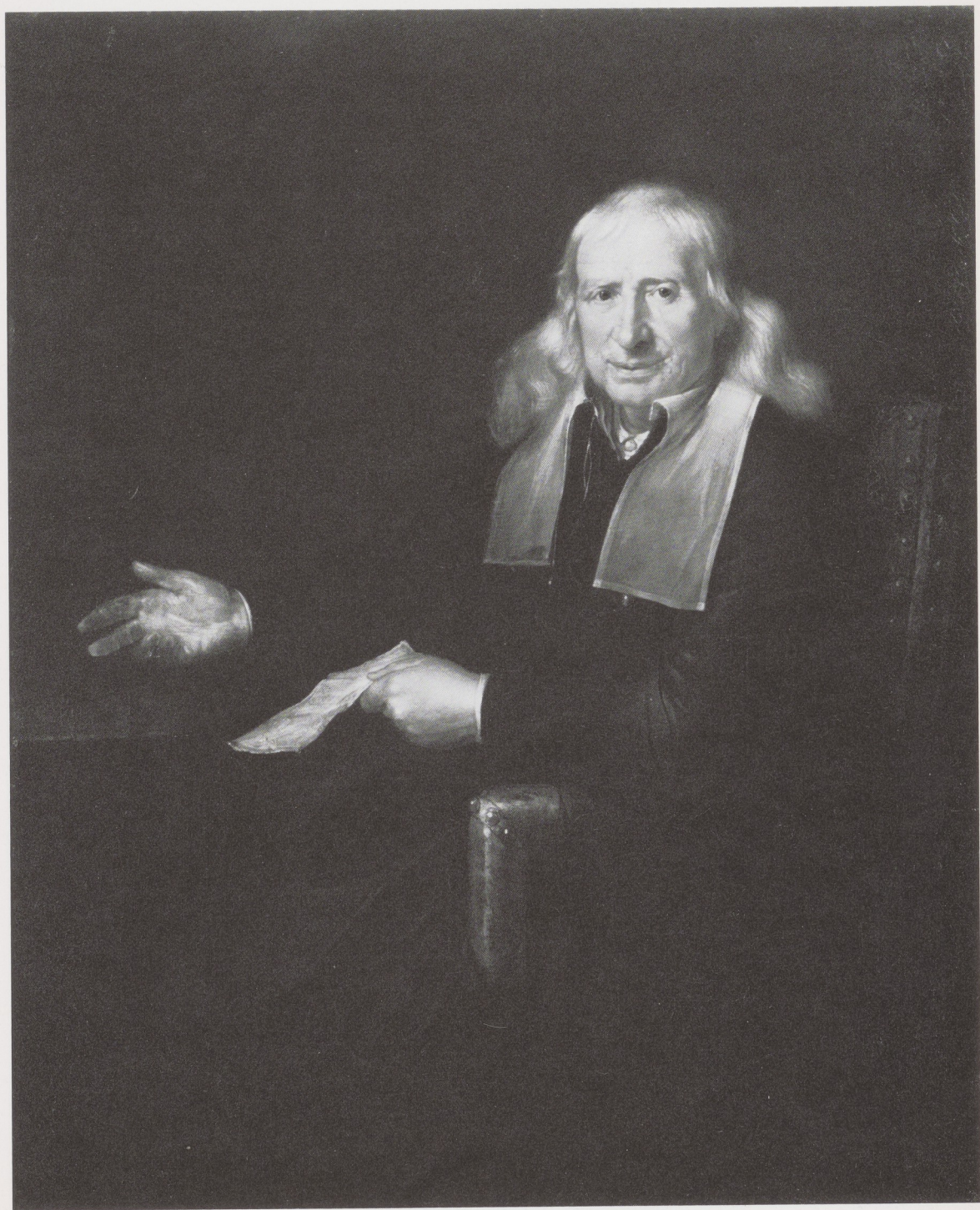
De spitse rotsen.

Ets, 104 × 142 mm (langs omtreklijnen afgeknipt), met monogram AVE, 1^e staat.

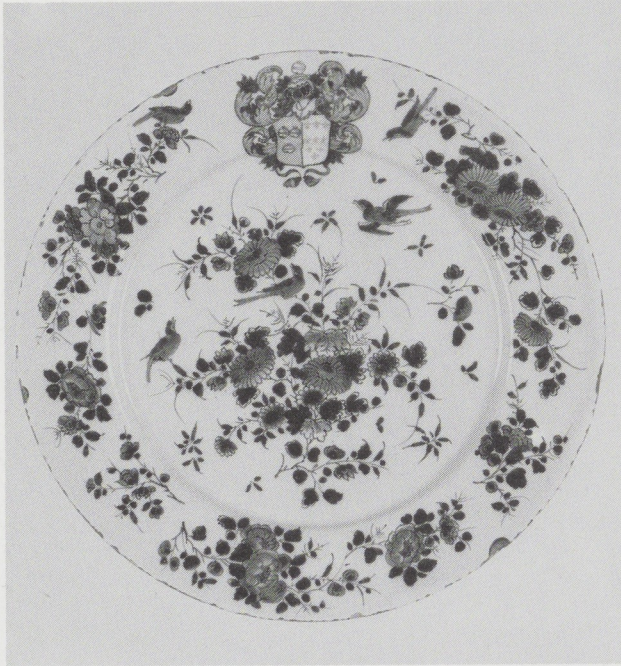
Opn.: Door het aanbrennen van arceringen in de rotspartijen is de licht-donker verdeling in de prent in de tweede staat geheel veranderd. Het monogram AVE verdwijnt daarbij onder een arcering, en dit monogram wordt in de tweede staat op een steen, iets naar links aangebracht.

Litt.: Bartsch II, blz. 201, nr.
74; Hollstein VI, blz. 185, nr.
74 I (3).

Herk.: Kunsthandel C. G.
Boerner, Düsseldorf. Aankoop
uit het F.G. Wallerfonds, 1980
(inv. nr. 1980: 128).

3

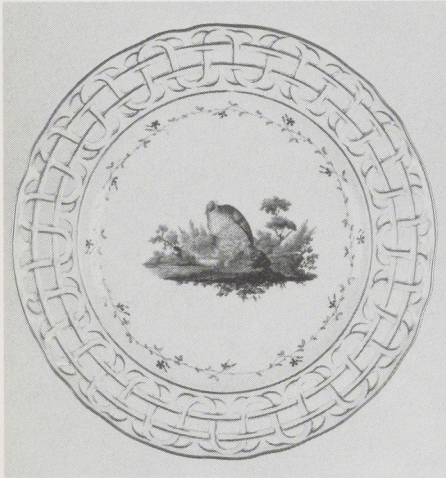
4

5

8

9

10

11

12

13

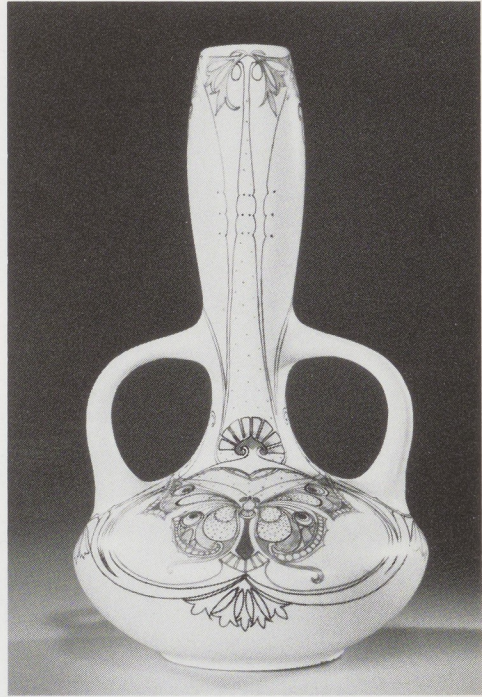
14

15

16

17

18

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

Visus *Gen. de l'œil*
VISVS. *Præstat Q' xpo reliquis mortalibus illi,*
Namque inter reliquos præstat ipse Deo.
Lupiter hic oculis pulvis tritus; hanc mali: VISVS
Luminibus fruatur qui fœc labæ fuit.

32

Avditus *Gen. de l'oreille*
AVDITVS. *Uxor salutar', & Hæc male malumque loquitur.*
Miserrum in medio dum canit arte choræ.
AVDITVM traxit citharæ pulvis Apollo,

33

Olfactus *Gen. de l'odor*
OLEFACTVS. *Herbarum & florum quævis saporis odorum,*
Nardus admittit, que nonis, cæcis.
Mentisq' OLEACTVS trahitur suræ Diana,
Sylvas que cubus hystræ odoriferas.

34

Gustus *Gen. de l'odor*
GVSTVS. *Quæ tu nas dulci, gratiosè sapore facillat;*
Hæc fragum generis, hæc Dæ cuncta fuit.
Raviole GVSTVM Cereri aliorumq' operæ
Alit præval ingenuum, vult præval esse gelam.

35

Tactus *Gen. de l'odor*
TACTVS. *Attamen obstruunt tangendi præse voluptas*
Cùm TACTVS sensum Venus atq' Cupido gubernat,
Facundum est tactu delicias frui.
Cignere tangenti naris sepi fletus

36

37

Bovis Inuentor. Vanitas, Vanitatem, et Omnia Vanitas. Macham. excudit. 1670

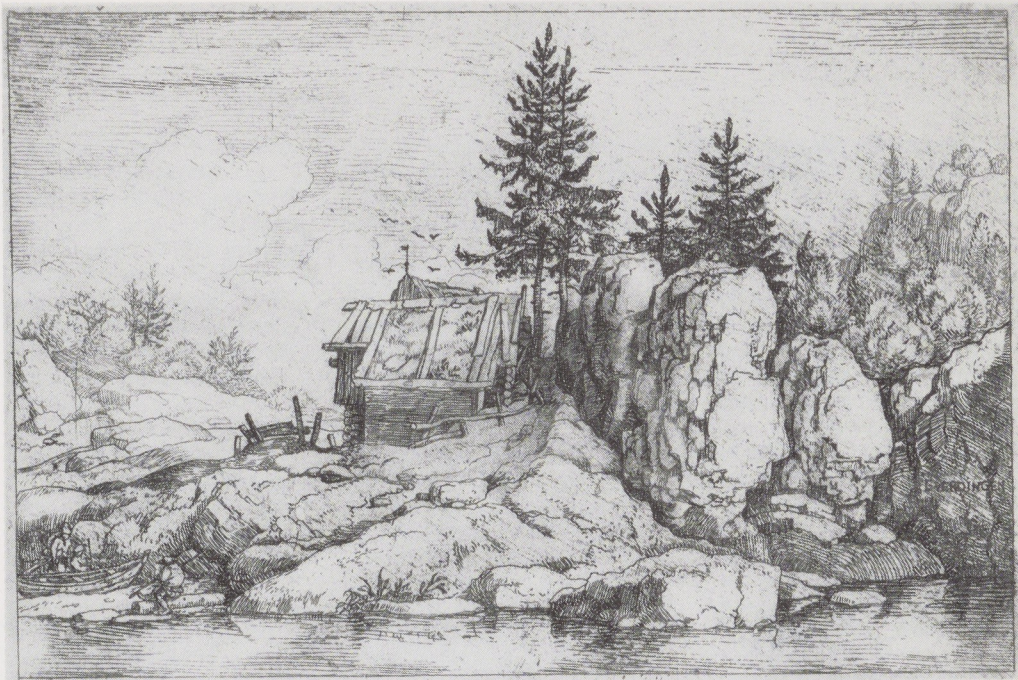
38

39

40

41

42